

کاسته باشم بنده فقط تقاضای که کرده و مجلس قبول کرد این بود که طبع شده و جزو دستور یکی از روز های بعد بشود با اینحال اگر مجلس شورای ملی بنا بر حضور مالی موافقت میکند که امروز جزو دستور گذاشته شود بنده مجبور با طاعت مجلس شورای ملی خواهم بود ولی بهتر این است جزو دستور یکی از جلسات بعد گذاشته شود

محمد هاشم میرزا - بمقیده من بماند برای جلسه بعد تا کاملاً مطالعه کنیم

نایب رئیس - دو نفر مستخرج برای آراء انتخاب یک نفر عضو کمیسیون قوانین الیه باید تعیین کنیم و چون امشب زود تر مجلس را ختم می کنیم استدعا می کنم اولاً آقایان یک نفر را تعیین کنند و ثانیاً دو کمیسیونی که برای تجدید نظر در قانون انتخابات و تعیین طرز رسیدگی به عملیات زمامداران دوره قدرت تعیین شده اند اگر ممکن است منعقد بشود هیئت رئیسه در موقع جلسات خودشان را تعیین فرمایند

(آقای بهام السلطان استعراج) نموده و آقایان حائری زاده و سردار معظم کردستانی بحکم قرعه تعیین شدند

سردار معظم کردستانی - استدعا میکنم عرض بنده کس دیگر را تعیین فرمائید . . .

نایب رئیس - بحکم قرعه است نمیشود نظر باینکه هنوز کارهایی تهیه نشده که جزو دستور گذاشته شود اگر مخالفی نباشد عرض پنجشنبه جلسه را بروزشنبه دوساعت بغروب محول کنیم و شاید آنوقت هم بعضی کارها تهیه شود و جزو دستور گذاشته شود فعلاً جلسه ختم میشود (مجلس یکساعت از شب گذشته ختم شد)

جلسه ۴۸
صورت مشروح مجلس یوم پنج
شنبه (۲۳) قوس مطابق (۱۵)
ربیع الثانی ۱۳۴۰

مجلس تقریباً یکساعت و نیم قبل از غروب در تحت ریاست آقای مؤتمن الملک تشکیل گردید (صورت مجلس یوم ۳شنبه چهاردهم قوس را آقای تدین قرائت نمودند)

رئیس - نسبت بصورت مجلس اعتراضی هست (گفتند خیر)

رئیس - صورت مجلس تصویب شده دستور امروز شور دوم از عهدنامه دولتین ایران و روس است ولی قبلاً بعضی مطالب هست که باید بعرض آقایان نمایندگان برسد پنج شش فقره تلگرافات از ولایات رسیده است دایر بر تشکر از اعطای امتیاز معادن نفت و گمان می کنم خواندن تمام تلگرافات در مجلس لزومی نداشته باشد (گفتند سبیح است) در اطاق تنفس می گذارند که با اطلاع آقایان برسد . آقای آقاسید یعقوب (اجازه)

آقا سید یعقوب - بنده میخواستم عرض کنم چون این مسئله کلیه حاکی از علاقمندی عموم ملت ایران نسبت باین اقدامی است که دولت و مجلس شورای ملی کرده اند اگر مجلس اجازه بدهد اسم

ایالات و ولایات و طبقاتی که تلگراف کرده اند براننده شود بجهت تثبیت محبوبیت درباره آنها میباید نداشته باشد کمیسیون عریض هم اینطور صلاح دانسته است

رئیس - نوشته می نمود در جلسه آتی به عرض آقایان خواهد رسید . آقای سردار معظم شرانسی (اجازه)

سردار معظم - در تکمیل پیشنهاد آقای آقا سید یعقوب عرض می کنم خوب است جواب مقتضی هم از طرف مجلس شورای ملی بجان تلگراف داده شود

رئیس - آقایان موافق هستند که جواب تلگرافات داده شود

رئیس - جواب داده خواهد شد انامی ولایات هم بعرض آقایان خواهد رسید . چند فقره پیشنهاد از طرف دولت رسیده که طبع و توزیع شده یک فقره راجع بتقاضای سیزده هزار تومان و کسری است برای تعمیر عمارات دولتی فقره دیگر راجع به پنجاه هزار تومان اعتبار برای مخارج فوری . فقره دیگر راجع بپرقراری مستمری است در حق ورثه مرحوم بنان - السلطان بکمیسیون بودجه فرستاده می شود . پیشنهاد دیگری از طرف مباشرت شده راجع بابیجاد روزنامه در مجلس طبع و توزیع شده و بکمیسیون معاسبات فرستاده می شود . یک پیشنهاد دیگری در چند ورق قبل راجع بانخاب یک کمیسیون ۹ نفری برای جرح و تعدیل بانون انجمن های ایالتی و ولایتی و بلدی شده بود که طبع و توزیع شده امروز باید رأی گرفته شود .

آقا سید یعقوب - بنده راجع باینکه از مجلس شورای ملی کمیسیون برای مراجعه بقانون انجمن های ایالتی و ولایتی و بلدی تعیین شود اظهار مخالفت کردم و دلیلش هم این بود که مجلس شورای ملی یک قانونی برای وزارت داخله بدون اینکه دولت پیشنهاد کند نوشت و اکنون شانزده سال است که این قانون مثل کتابچه در صندوقچه ها گذاشته شده است و فریاد این استفاده دیگری از این قانون نشده و یک ماده از مواد آن عمل نشده است بنده عرض می کنم انجمن های ایالتی و ولایتی یک چیزی است که باید نظر دولت را در آن بابت مسئولیت بدهیم بنده مخالف نیستم همانطور که آقای سردار معظم و نصرت الدوله در سابق پیشنهاد کردند که راجع به بودجه مملکتی مجلس شورای ملی بکمیسیون بودجه خود اجازه بدهد که با دولت معاشرت و کمک کند در این باب هم همینطور بنده پیشنهاد می کنم اگر انشاءالله مجلس بپذیرد کمیسیون داخله با دولت راجع بقانون انجمن های ایالتی و ولایتی معاشرت کند نه اینکه مداخله در کار دولت بنماید که نشود نظام داد کمیسیون داخله هم هنوز داخل کاری نشده است با دولت معاشرت کند و نظامنامه ترتیب دهد و تقدیم مجلس نماید و باین طریق کار را انجام دهد و تمام شود

رئیس - پس جنابعالی مخالف نبودید بدو میخواستم ببینم که این قانون باید جرح و تعدیل بشود یا نه؟ اول در اینکه جرح و تعدیل بشود رأی می گیریم بعد در کیفیتش که بکدام کمیسیون مراجعه بشود .

آقایانی که تصویب می کنند این قانون جرح و تعدیل شود قیام نمایند

(عده کثیری قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد . رأی می گیریم که بکمیسیون خاصی مراجعه شود یا بکمیسیون داخله مراجعه شود آقایانی که تصویب می کنند بکمیسیون خاصی رجوع شود قیام نمایند

محمد هاشم میرزا - هنوز مذاکره نشده است (عده قلیل قیام نمودند)

رئیس - تصویب نشده شور دوم در عهدنامه ایران و روس

سردار معظم - خوب است راپورت کمیسیون قرائت شود

رئیس - طبع و توزیع شده است و دیگر محتاج بخواندن نیست . فصل اول مطرح است . آقای آقا سید فاضل اعتراض خود را مسترد نمودید یا خیر؟

آقا سید فاضل - بلی

رئیس - آقای فهیم الملک بطور؟

فهیم الملک - بنده هم مسترد نمودم

رئیس - آقای ملک الشراء هم اعتراض داشتند (گفتند غائب هستند)

رئیس - آقای امیر ناصر چگونه بنده تا در موضوع ماده اول عرضی نداشتم .

رئیس - آقای سدید الملک هم اعتراض داشتند؟ (غائب بودند)

رئیس - آقای ارباب کیخسرو بعد از شور اول و پیشنهادی کرده اند اگر کمیسیون قبول کند بکمیسیون مراجعه می شود والا باید در قابل توجه بودنش رأی گرفت طبع و توزیع شده است اگر توضیحی دارید بفرمائید .

ارباب کیخسرو - بنده قبل از اینکه در این باب عرض بکنم کلیتاً می خواهم ببینم در موضوع راپورت آخرین که کمیسیون خارجه داده چه وقت مذاکره میشود گمان میکنم این طور بهتر باشد که اول در راپورت کمیسیون مذاکره بشود بعد داخل شور مواد بشویم شاید بنده در ضمن مذاکرات توضیحاتی که نسبت بر راپورت کمیسیون داده میشود قانع شوم دیگر لازم نباشد در موضوع مواد چیزی عرض کنم این قسمت را اگر تعیین می فرمودند ممکن بود زودتر مسئله حل بشود

رئیس - موافق نظامنامه حالاً در کلیات نمیشود مذاکره کرد بعد از اختتام شور ثانی در کلیات مذاکره می شود

ارباب کیخسرو - حالا در مواد باید مذاکره کرد

رئیس - بلی فصل اول مطرح است راجع بپیشنهاد مطابق اگر توضیحی دارید بفرمائید

ارباب کیخسرو - بنده در فصل اول یک اصلاح عبارتی را لازم میدانم و نمیدانم این اصلاحات را که بنده در نظر گرفته ام در موقع ترجمه اشتباه شده است و ممکن است آنرا اصلاح نمایند یا باید متن قرارداد اصلاح شود

اولا در فصل اول نوشته شده است نظر بآنچه که گفته شد و باشتیاق باینکه ملت ایران مستقل و سعادتمند شده الی آخر بنده در این موضوع يك اصلاح عبارتی پیشنهاد نموده‌ام که اینطور نوشته شود نظر باینکه باید استقلال و سعادت مسلمی ایران دائماً پاینده بماند مقصود بنده این بوده است که کسی تازه استقلال بایران نمی‌دهد که اشتیاق داشته باشد مملکت ایران همیشه مستقل بوده و باید باشد (گفتند صحیح است) این يك اصلاح عبارتی بود که بنظر بنده باید اینطور نوشته شود و تصور میکنم در ترجمه اشتباه شده باشد

تقاضای دیگر بنده در تعقیب همین فصل این بود که در قسمت دیگر نوشته شده بتواند آزادانه در دارائی خود تصرفات لازمه را بنماید بنده تصور می‌کنم هر چیز در تصرف ایران بوده و بنابراین اینطور پیشنهاد کرده‌ام که نوشته شود و دستهای متعددی از دارائی و تصرفات ملت ایران مقطاع باشد این دو عبارت بود که بنده پیشنهاد کردم اگر ممکن باشد ماده اول اینطور اصلاح بشود

رئیس - عقیده کمیسیون چیست

نصرت الدوله مخبر کمیسیون خارجه
 کمیسیون پیشنهاد آقای ارباب را نمی‌تواند بپذیرد و تصور میکنم خودشان هم نظریه کمیسیون را تصدیق خواهند فرمود پیشنهاد خود را استرداد می‌فرمایند زیرا در اصل مطلب همانطور که فرمودند موافق هستند در فصل اول عهدنامه اصلاحاتی که بنظر ایشان رسیده بدیهی است بهیچ وجه قابل سوء تفاهم نیست و هیچ تردیدی در این مسئله نیست که دولت روسیه نخواسته است استقلال ایران در مورد تردید واقع شود و بعلاوه این اعتراض ایشان بعبارت عهدنامه هم وارد نیست باین جهت کمیسیون قبول نمیکند

ارباب کیخسرو - با آن توضیحی که آقای مخبر محترم دادند بنده نمی‌دانم عیب در کجا است اگر کمیسیون موافق است مطلب را طوری بنویسد که واضح و روشن باشد و رفع شبهه از بنده و خیلی‌ها بشود

رئیس - در صورتی که کمیسیون قبول نمیکند باید رأی بگیریم آقایانی که این اصلاح عبارتی آقای ارباب کیخسرو را قابل توجه میدانند قیام نمایند (عده قلبی قیام نمودند)

رئیس - قابل توجه نشد در فصل اول دیگر اعتراض نیست در فصل دوم اعتراض از طرف آقا سید فاضل شده است که کمیسیون رد نمود مسترد می‌فرمایند یا رأی بگیریم ؟

آقا سید فاضل - بلی همانطور که اعتراض خود را در فصل اول مسترد داشتیم در این فصل هم مسترد می‌نمایم .

رئیس - اعتراض دیگری است در فصل دوم که در مدت بین الشورین شده از طرف آقای سید الملک ولی غایب هستند و پیشنهاد دیگری از طرف آقای ارباب کیخسرو شده است اگر توضیحی دارید بفرمائید

ارباب کیخسرو - در آخر فصل دوم نوشته شده است و قرارداد هائی که دولت سابق روسیه با ممالک ثالثی بضرر ایران راجع بآن منعقد نموده است

چون در ضمن این معاهده مقصود این بوده است که تمام معاهداتی که ممکن است ضرر بایران برساند منتفی باشد چون تشخیص اینکه کدام قسمت ممکن است مفید باشد و کدام قسمت مضر معلوم نیست و بعلاوه بطور کلی تصور میکنم مقصود منتفی بودن تمام قراردادها باشد بنابراین پیشنهاد کردم عنوان خود را بردارند و بنویسند (بامالک ثالثی در باب ایران منعقد نموده است) حالا اگر آقای مخبر در این باب توضیحی بدهند و بنده را قانع کنند خوب است .

مخبر - کمیسیون این اصلاح را هم نمی‌تواند بپذیرد .

رئیس - رأی می‌گیریم آقایانیکه این اعتراض را قابل توجه میدانند قیام نمایند .
 (عده قلبی قیام نمودند)

رئیس - قابل توجه نشد ، فصل سوم مطرح است اعتراضی سابقاً از طرف آقای سردار معظم خراسانی شده و کمیسیون هم ارجاع آنرا بکمیسیون قبول کرده بود ولی فعلاً رد کرده است توضیحی دارید بفرمائید ؟

سردار معظم - اعتراض بنده این بود که اشتبهاً عوض معاهده (۱۸۸۱) که مابین زینوف وزیر مختار روس و مرحوم میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه ایران منعقد شده است کمیسیون نوشته شده و سرحد ایران و روسیه مطابق تعیین آن کمیسیون شناخته شده است در صورتیکه بعد از مراجعه با اسناد معلوم شد که اصلاً درسته (۱۸۸۱) کمیسیون نبوده است که حدی معین کند و مقصود طرفین معاهدتین همان عهدنامه (۱۸۸۱) بوده است زیرا تجدید حدود بین دو مملکت بواسطه عهدنامه می‌شود و قطعاً هم باید بتوسط عهدنامه باشد و بعد هم اگر کمیسیون معین شود عملیاتش بر طبق معاهده سندیت دارد این بود که بنده اصلاح عبارتی پیشنهاد کردم که در عوض کمیسیون ۱۸۸۱ معاهده ۱۸۸۱ نوشته شود ولی بهمان دلیلی که در رایورت کمیسیون خارجه ذکر شده چون اصلاح عهدنامه باید منوط بر ضایت طرفین باشد و برای اینکه این اصلاحات بعمل آید شاید محتاج بمراجعه بمسکو و اخذ دستور العمل بشود و در رایورت کمیسیون هم نوشته شده است تأخیر شاید سبب فوت وقت شود و مقتضی نیست برای چنین اصلاح عبارتی تصویب عهدنامه بتأخیر افتد و از طرفی در مراسله نماینده مختار روسیه هم که طبع و توزیع شده وضعیت تامی در تصویب عهدنامه دارد وعده داده شده است باروسیه مذاکره شود و این اصلاحات بعمل آید چون بنده از طرف نماینده محترم روسیه اطمینان حاصل کردم دیگر اشکال اولیه خودم را تعقیب نمی‌کنم و نظر باینکه این کلمه اصلاح خواهد شد و کلمه کمیسیون عیناً بعهده نامه خواهد شد از پیشنهاد خود صرف نظر می‌کنم .

رئیس - آقای امیر ناصر (اجازه)
امیر ناصر - نظریات بنده راجع بدو قسمت از سرحدات ایران بود یکی قسمت استرآباد ورود

اترک که همین معاهده (۱۸۸۱) معترض است که از خلیج حسینقلی شروع می‌شود تا دهنه ذوالفقار قسمت دیگر راجع به حدود آذربایجان بود که باینکه فصل اول این عهدنامه تمام معاهدات سابق را الغاء کرده چگونگی میتوان دوباره يك عضو مسلم و تاریخی ایران را از ایران مجزی دانست که يك قسمت آن حدود طوالش و شاهسون معان یکقسمت عمده دیگر حدود استرآباد است که همیشه محل اشکال و مناقشه در حمایت مأمورین دولت بوده البته دولت روسیه هم که با ما موافقت دارد و تمام معاهدات سابق خود را الغاء میکند باید با مصالح ایران موافقت نماید این نظریه بنده بوده ولی بدبختانه یا خوش بختانه کمیسیون خارجه با نظریات خود مخالف دانسته و تقاضا کرده اند این اعتراضات مسترد شود بنده در اظهار اعتراضات خودم را ذیحق میدانم ولی چون موقع گذشته است و کمیسیون قبول نمیکند از روی اجبار سکوت میکنم

رئیس - در فصل سوم اعتراض دیگری از طرف آقای ارباب کیخسرو است

ارباب کیخسرو - همانطور که آقای امیر ناصر اظهار کردند میدانم هر اظهاری میکنم آقای مخبر میفرمایند کمیسیون نمی‌پذیرد ولی ما گفتنی را می‌گوئیم کما اگر ممکن باشد مخبر محترم توضیح بدهند چون در باب کمیسیونی که در فصل سوم ذکر شده نوشته است يك کمیسیون مرکب از نمایندگان ایران و روسیه معین خواهد شد بر بنده مجهول بود که آیا عده اعضای آن کمیسیون از طرفین مساوی خواهد بود یا کم‌تر از آن خواهد بود و این فصل تشریح نشده خواستم تهریح بشود نوشته شود اعضاء کمیسیون از طرفین بمده مساوی خواهد بود حالا بنده بنظر مخبر محترم است

مخبر - يك فرمایشی آقای امیر ناصر فرمودند و آقای ارباب کیخسرو هم بهمان فرمایش ایشان تکیه کردند لهذا مجبورم از طرف کمیسیون توضیحی در این باب بدهم البته آقایان نمایندگان این مسئله را باید مسلم بدانند کمیسیونی که از طرف مجلس انتخاب میشود مأمور رسیدگی و مجبور با اظهار عقیده است هیچ وقت قصد ندارد يك مسأله را بالزام و اجبار بر نمایندگان تحمیل کند بنده بر حسب وظیفه و تکلیف نمایندگی و مأموریتی که دارم در يك پیشنهادی غوررسی میکنم و عقیده کمیسیون را اظهار میکنم حالا اگر نمایندگان با کمیسیون خارجه موافقت نمیکند و اعتراضاتی را که کمیسیون قبول نمیکند مسترد نمیکند تقصیری بر کمیسیون و مخبر نیست مثلاً ملاحظه فرمائید فصل سوم آقای ارباب کیخسرو نسبت باینکه عده اعضای کمیسیون از طرفین مساوی است یا نه اعتراضی فرموده اند اولاً آقایان معترضین کذب باید چه در این مورد و چه در سایر موارد خوب در نظر بگیرند که اصلاح و تغییر مواد عهدنامه که امضاء شده و بمجلس شورای ملی می‌آید بعد از مسائل حاوی وسهیل نیست معاهده و طرف دارد باید از هر دو طرف اظهار عقیده بشود و نسبت بتأخیر و تقدیم يك کلمه ولو اینکه کلمه بهیچ وجه نمی‌خواهم تغییر ندهد باید يك مذاکرات طولانی بشود آنند هم مرض کردم که خیلی باید دقیق شد شد و در يك مسائل حیاتی کذا اگر صلاح نشود ارزش داشته باشد عهدنامه بتأخیر افتد یا رد شود مذاکره نمود مثلاً می

فرمانند چنانچه این کلمه اضافه نشده در صورتیکه اگر بخواهیم بفرماییم محتاج بیک مذاکره ای نیست و علاوه لازم نیست اگر مراجعه بسابقه بفرمائید خواهید دید که وقتی طرفین کمیسیون تعیین نمایند و باید در یک مسئله مختلفیه قضاوت نمایند البته برای آن کمیسیون باید قاطع باشد حکم عقل و منطق هم این است که اعضای کمیسیون از طرفین مساوی باشد علاوه بر این فرض بفرمائید و چه سابقه نباشد در صورتیکه هست هیچ محتاج نیست حالا داخل مذاکره بشویم ممکن است در آن موقع که باید کمیسیون معین شود مذاکره کنند

ارباب کبکسرو - اولاً بنده اعتراض به کمیسیون و مخیر محترم نداشتم مقصودم این بود که لابد با آن تصمیمی که گرفته اند در راپورت نوشته اند عریض بنده مورد قبول واقع نخواهد شد ولی با این شرحی که آقای مخیر فرمودند که رعایت این مقصود شده و میشود بنده قانع شدم

رئیس - پس اعتراض خود را مسترد میفرمائید

ارباب کبکسرو - بلی مسترد مینمایم

رئیس - شور در فصل سوم ختم شد یک یک اصلاحی هم در فصل دوم لازم بوده که فراموش کردم آقایان عرض کنم لفظ استهلاك غلط طبع شده باید استهلاك نوشته شود در فصل چهارم اعتراض می شود فصل پنجم مطرح است آقای شیخ الاسلام اصفهانی (اجازه)

شیخ الاسلام - بنده پیشنهادیکه تقدیم نموده بودم مسترد نمودید دیگر پیشنهادی نگردادم

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

فهیم الملک - در فصل پنجم و ششم ایراداتی که بنده داشتم بعد از مراجعه بهمراسله که از طرف نماینده محترم مساوات روسیه رسیده توضیحی داده اند دیگر جای اشتباهی برای بنده باقی نماند چون توضیح داده اند که این حملات باید از طرف دستجات مسلح باشد صورتاتی که شده است هیچکدام در این مورد منظور نیست بنابراین رفع اشتباه بنده شده و اعتراض خود را مسترد مینمایم

رئیس - آقای آقا سید فاضل چطور؟

آقا سید فاضل - بلی بعد از آن مراسله که از طرف وزیر مختار محترم روسیه در جواب مراسله وزارت امور خارجه رسیده است اعتراض بنده در فصل پنجم و ششم مرتفع نماید لکن مسترد مینمایم

رئیس - آقای آقا سید فاضل هم مسترد داشتند آقای ملک الشعراء هم غایب هستند اعتراض جدیدی هم از طرف آقای ارباب کبکسرو رسیده است

ارباب کبکسرو - آقای سردار معظم قبل از بنده بودند

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی اجازه

سردار معظم - بنده هم جزو معترضین فصل پنجم بودم و مراسله رفع اشکالات بنده را هم کرده ام ولی چون بطور کلی آن مراسله ذی دخل در تصویب عهدنامه است لهذا استدعا میکنم عین مراسله در مجلس قرائت شود

رئیس - طبع و توزیع شده است مهذا قرائت

میشود .

(آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند)

آقای وزیر امور خارجه در جواب مراسله محترم مورخه ۲۰ برج قوس هذمه السنه جناب مستطاب عالی با کمال احترام توضیحاً زحمت افزاست که مقصود از مواد پنجم و ششم قرار داد ما فقط در صورتی است که شروع بملیات و مبارزه مسلحانه بر ضد روسیه و جمهوریهای شوروی متوجه با او از طرف طرفداران رژیم واز گون شده یا به یاران آنها در بین دول دول خارجه آتھائی که بغیر از کمک نمودن بشمنان جمهوریهای کارگران و دهاقین می توانند بیفایده یا همچنین جرأ قسمتی از خاک ایران را تصرف نموده و در آنجا محل برای حملات مستقیمه خود یا وسیله نوای کثیر رو او یوسه آنها بجمهوریهای شوروی و یا بخود روسیه حمله نمایند تشکیل داده شود که بهیچ وجه مبارزه شفاهی و ادبی با رژیم شوروی از طرف دستجات ایرانی و دستجات فراریان روسیه تا حدیکه معمولاً در بین دو دولت دوست اجازه داده میشود در مواد مزبوره در نظر گرفته نشده است ولی در خصوص مواد سیزده و بیست و همچنین ماده سیم آنجا یکیکه بقول دولت متبوعه جناب مستطاب عالی در تعیین قرارداد ۱۸۸۱ مختصر اشتباهی رخ داده است دوستدار بدون تزلزل بطوریکه بدو هم اظهار مینمود دولت دوستدار با نهایت احساسات صادقانه نسبت بملت ایران هیچوقت سعید لازمی را در طریق ترقی و تعالی ایران در نظر نداشت و خو دوستدار بر طبق این احساسات با کمال میل شروط بمعفوظ ماندن مناسبات دوستانه کامله بین دولتین حاضر است در مذاکرات راجعه بتغییر مواد فوق الذکر و قسمتهای علیحدہ در مواد بمیل دولت علیه ایران و بر طبق منافع روسیه مساعدات لازمه را بعمل آورد پس از این اظهار دوستدار منتظر است که دولت متبوعه جناب مستطاب عالی و مجلس شورایی در نزدیک ترین اوقات قرارداد را بطوریکه در مراسله محترم مستطاب عالی وعده داده شده بتصویب برسانند در این موقع احترامات... نماینده مختار دولت روس شده در ایران در تین

رئیس - در خطاب با آقای سردار معظم پس اعتراض خودتان را مسترد فرمودید

سردار معظم - بلی پس از توضیحی که در این مسئله داده شده مسترد مینمایم

رئیس - آقای ارباب کبکسرو چطور؟

ارباب کبکسرو - بنده هم پس از توضیحات این مراسله مسترد می نمایم

رئیس - در فصل پنجم دیگر اعتراض نیست فصل ششم مطرح است آقای آصف الملک (اجازه)

(گفتند غایب هستند)

رئیس - آقای آقا سید فاضل (اجازه)

آقا سید فاضل - بنده در فصل پنجم و ششم اعتراض داده بودم ولی بعد از توضیحات مراسم آن قرائت شد اعتراض بنده رفع شد

رئیس - آقای ملک الشعراء غایب هستند آقای آشتیانی هم اعتراض داشتند

آقامیرزا هاشم آشتیانی - بنده هم مسترد

می نمایم .

رئیس - آقای آقا سید یعقوب راجع به چه مطلب است ؟

آقا سید یعقوب - باین شرحی که خوانده شد بنده نسبت بفصل پنجم و ششم با آنکای باین مراسله رأی میدهم .

رئیس - راپورت را مگر ملاحظه فرمودند نوشته شده است با استنناد باین مراسله فصل هفتم مطرح است در فصل هفتم سه نفر معترض بودند یکی آقای ملک الشعراء که غایب هستند دیگری آقای آقا سید فاضل

آقا سید فاضل - در فصل هفتم بنده در شور اول اعتراض خود را مسترد داشتم

رئیس آقای فهیم الملک

فهیم الملک - بنده هم مسترد داشتم

رئیس دیگر مخالفی نیست؟ (اظهاری نشد)

فصل هشتم مطرح است آقای آقا سید فاضل اشکالی دارید؟

آقا سید فاضل - خیر

رئیس در فصل هشتم مخالفی نیست . فصل نهم مطرح است آقای سردار معظم اعتراض دارید؟

سردار معظم - خیر در فصل نهم يك كلمه از قلم افتاده است باید یادآوری شود

رئیس بلی در اواخر فصل نهم بعد از لفظ مجاناً باید (برای استفاده) اضافه شود فصل دهم مطرح است آقای ارباب کبکسرو (اجازه)

ارباب کبکسرو - بنده در فصل دهم اعتراض داشتم زیرا گمان میکنم آن کلمه که در ترجمه اول نوشته شده بود بهتر از ترجمه ثانی باشد در ترجمه اول نوشته بود (اسکله) در ترجمه اخیر (بندر انزلی) نوشته شده است. در صورتیکه انزلی قبلاً متعلق بایران بوده است فقط اسکله است که بایران واگذار میشود بنابراین بنده تصور می کنم اگر اسکله نوشته شود بهتر است .

رئیس باید بقابل توجه بودن اعتراض رأی بگیریم .

سردار معظم - در آن معاهده پرت نوشته شده است و ترجمه آن بندر است ترجمه دیگری ندارد

ارباب کبکسرو - بنده عرض میکنم دولت روس بندر انزلی را بایران نمی دهد بندر انزلی ملک ایران است ما چطور میتوانیم اینطور رأی بدهیم فقط آن چیزی را که آنجا ساخته اند بما میدهند . این اصلاح اساسی است و باسانی نمیتوانیم رأی بدهیم

فهیم الملک - در این بندر يك كيل ساخته اند که معروف است بپرت انزلی خوب است بنویسند پرت انزلی اینطور که نوشته شده شامل کلیه انزلی میشود و در صورتیکه مقصود همان بار بنداز است که ساخته اند خوب است همان لفظی که معمول بوده است نوشته شود.

مخیر - بنده تصور می کنم بندر اصطلاح شده است برای همان قسمت ساختمان که آقای ارباب فرمودند و مقصود بندر اصطلاح جغرافیائی نیست حالا

اگر آقایان اصرار داشته باشند پرت نوشته شود کمیسیون مخالفتی ندارد و ممکن است در بین الهالین بعد از لفظ بندر (پرت) هم نوشته شود

رئیس دیگر اعتراض نیست ؟ در فصل یازدهم اعتراض نشده است فصل دوازدهم مطرح است آقای فهیم الملک (اجازه)

فهیم الملک - بنده در شور اول ایراد را پس گرفته بودم .

رئیس آقای ملک الشعراء هم که غایب هستند دیگر معترض نیست فصل سیزدهم مطرح است آقای مشیرالدوله (اجازه)

مشیرالدوله - بنده يك پیشنهادی کرده بودم خواهش میکنم قرائت شود

بمضمون ذیل قرائت شد

این بنده پیشنهاد میکنم که مجلس شورایی بقطع نامه ذیل رأی دهد

چون امتیاز خوشتر یا بجهت اینکه مراحل قانونی را طی نکرده کان لم یکن است لهذا واضح است که فصل سیزده عهدنامه مابین ایران و روسیه شامل آن نباشد .

رئیس بایستی در مورد مذاکره شود بعد نسبت باین پیشنهاد رأی گرفته خواهد شد

مخیر - در اینجا لازم است بنده نظریه کمیسیون را عرض کرده باشم در همان موقعی که کمیسیون راپورت خود را منبوت و تصویب می کرد قبل از آنکه بفصل سیزدهم عهدنامه رأی داده شود این مطلب را مسلم میدانست برای اینکه این امتیاز مراحل قانونی خود را طی نکرده و مجلس شورای ملی او را موجود فرض نمیکند .

رئیس آقای سردار معظم - اجازه

سردار معظم - بنده هم می خواستم همین را عرض کنم که با وجود مطرح بودن مطلب دیگر محتاج بشرح نیست تمام امتیازاتی که بتصویب مجلس شورایی نرسیده است امتیازی ندارد . با وجود این بنده تصور می کنم بعد از تصویب عهدنامه در باب پیشنهادی مشیرالدوله باید رأی خاصی گرفته شود

رئیس - آقای فهیم الملک اجازه

فهیم الملک - در فصل سیزدهم بطوریکه سابق مذاکره شد آنطوریکه نوشته شده بهال ما صرفه ندارد و نمیتوانیم استفاده کنیم ولی با وعده صریحی که نماینده مختار روسیه داده اند که بعد از تصویب این معاهده داخل در مذاکره بشوند امیدواریم بمقصد اصلی نائل شویم دیگر در این باب اعتراض نداشته باشیم

رئیس آقای آقا سید فاضل (اجازه)

آقا سید فاضل - بنده هم با آن وعده که در این مراسله داده شده است اعتراض خود را مسترد میکنم

رئیس آقای آقا شیخ ابوالهیم زنجانی (اجازه)

آقا شیخ ابوالهیم زنجانی - بنده هم يك امتعانی کردم و می دانم دولت حاضر روسیه به خود

خود وفا می نماید سابقاً يك نماینده از ایشان تهران آمده بود که واروین نام داشت و نطق مفصلی کرد جمعی گفتند براوین بود نه واروین

آقا شیخ ابوالهیم زنجانی - بلی بر روین نطقی کرد و احساسات دولت حاضر روسیه را میخوانند ابرار از همه جهت کاملاً آزاد نمایند و تمام امتیازات و مذاکلات دولت تزاری را ابطال کنند بیان کرد و بنده هم انگشت بند کردم و تشکر نمودم زمانی گذشت این معاهدات و مذاکرات بیش آمد حالا میبینم که آن حرفها حقیقت داشته است نه مثل بعضی میگویند آزادی در آخر آزاد میشود یا این که استقلال در آخر استهلاك میشود از این جهت باین وعده بنده هم اطمینان کامل دارم و انشاءالله بطوری که دلخواه است انجام داده خواهد شد باین جهت بنده هم تقاضای خود را مسترد می دارم

رئیس آقای ملک الشعراء در این فصل هم اعتراضی داشتند که غائب هستند آقای سردار معظم خراسانی (اجازه)

سردار معظم - بنده با اطمینان باین که در آتیه این ماده اصلاح خواهد شد فعلاً از مخالفت خودم صرف نظر میکنم

رئیس آقای آقا سید فاضل نظر به مخالفت خودم

آقا سید فاضل - نظر بر راپورت کمیسیون خارجه و اعتمادیکه بآن مراسله دارم اعتراض خود را مسترد می نمایم .

رئیس - آقای فهیم الملک .

فهیم الملک - بنده هم دیگر عرض ندارم .

رئیس - در فصل یازدهم ایرادی نشده است فصل شانزدهم مطرح است آقای سردار معظم کردستانی .

سردار معظم کردستانی - چون در شور اول آقای مخیر اعتراض بنده را خودشان تصدیق کردند و وعده فرمودند که با هیئت محترم دولت در این باب مراجعه نمایند و پیشنهاد بنده را در نظر خواهند گرفت لذا بنده هم قانع شدم .

رئیس - در فصل هفده و هیجده و نوزدهم اعتراض نکرده است فصل بیستم مطرح است آقای فهیم الملک (اجازه)

فهیم الملک - این فصل هم یکی از فصولی است که برای ما از جهت عبور مال التجاره دول ناکث از خاک روسیه بطور تازیت خیلی اهمیت دارد . ولی مدلول مراسله سفارت دولت مساوت که وعده اصلاح این امر را در آتیه نزدیکی داده اند اعتراض خودم را مسترد مینمایم .

رئیس - آقای آقا سید فاضل .

آقا سید فاضل - در این فصل بیستم اگر چه بالصرایه نفی ترانزیت واردات را نکرده بود لیکن با مراسله که اخیراً از طرف وزیر مختار محترم رسیده است امیدوارم هر چه زودتر این امر تصحیح شود و همانطور

که کمیسیون خارجه روسیه چیچرین وعده داده است از ورود امتعه بهرجا و هر چیز آزاد باشیم در اینصورت دیگر بنده عرضی ندارم .

رئیس - آقای سید حسن کاشانی (اجازه)

آقا سید حسن کاشانی - بنده هم با این مراسله که خوانده شد اعتراض خود را باین شرط پس میکنم والاخبر .

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی .

(اجازه)

سردار معظم - بنده چون یقین دارم که در عهدنامه اصول مسائل گفته میشود . و یقین دارم که معاهده تجارتي بین ایران و روسیه بسته میشود و این مطلب محل احتیاج هر دو دولت است و انشاءالله این مسائل آنجا اصلاح خواهد شد و اگر در عهدنامه ذکر نشده بواسطه ضیق وقت نبوده است و در عهدنامه تجارتي این نظر محفوظ خواهد شد. فعلاً اعتراض خود را مسترد میدارم .

رئیس - آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)

حاج شیخ اسدالله - بنده موافقم و بعد از يك مخالف عریض خود را عرض میکنم

رئیس - آقای ارباب کبکسرو (اجازه)

ارباب کبکسرو - بنده هم با وعده صریحی که در این مراسله داده شده است اعتراض خود را مسترد میدارم .

رئیس - آقای ملک الشعراء (اجازه)

ملک الشعراء - بنده خیلی متأسفم که دیر آمدم و نتوانستم اعتراضات خود را عرض کنم و این مواعیدیکه از این مراسله داده شده است يك سندی نیستی ندارد که ما قانع شویم و باین فصل رأی بدهیم و بنده سایر اعتراضات خودم را هم باقی میدانم مخصوصاً به این فصل از نقطه نظر تجارت و آزادی تجارت اعتراض خود را وارد میدانم و آن مواعید بنده را قانع نکرده و بیش از این مذاکره را لازم میدانم

رئیس - آقای آقا سید فاضل چطور؟

آقا سید فاضل - بنده لازم میدانم گفته شود اینطور که آقای ملک الشعراء فرمودند نیست بلکه مراسله که نماینده دولت روسیه نوشته شده است در ضمن کما املا امید بخش میداند و امیدوار است در ضمن مذاکرات با موافقت طرفین این مسائل بطوری که رضیه خاطر آقایان نمایندگان است حاصل شود اصلاح گردد .

مخیر - کمیسیون خارجه نسبت بهمراسله نماینده مختار محترم روسیه نهایت اهمیت را داد و همانطوریکه در راپورت خود ذکر کرده است بااستناد بآن مراسله دیکته بستند آن رأی داده است و باظهاریکه آقای ملک الشعراء کردند کمیسیون مخالف است؟

رئیس - در فصل بیستم دیگر مخالفی نیست؟

در فصل بیست و یکم هم اعتراضی نشده . فصل بیست و دوم مطرح است . آقای ملک الشعراء .

(اجازه)

ملک الشعراء - بنده چنانکه در آن فصل عرض

کردم با اعتراضات خودم باقی هستم و این مسئله تشریفات را بهتر میدانم نسبت به دولت با موافقت دولت مساوات روسیه نسبت به تشریفات که در مملکت ما جریان دارد و در سایر ممالک سابقه و جریان ندارد اقدامی بنمایند و آنها را از بین ببرید و اعتراض بنده نسبت به این قسمت اساسی و جدی نبود چون کمیسیون خارجه آنرا قبول نکرده این است که بنده پیش از این مذاکرات را لازم میدانم

رئیس - آقای فهیم الملك موافقت یا مخالف؟

فهیم الملك - ایراد آقای ملك الشراء مورد ندارد و نیز این مسئله که فرمودند مربوط به ماهه بین دولتی ایران و روس نیست راجع با اساس تشریفات است که دولت ایران نسبت به عموم نمایندگان دول خارجه معمول میدارد. البته هر تشریفات که دولت ایران در پایتخت نسبت به عموم سفراء قرار داده است باید با نماینده مساوات هم همان ترتیب معمول شود و دولت مساوات هم هر ترتیبی را که برای نمایندگان خارجه قرار میدهد برای نماینده دولت ایران هم باید قرار بدهد و این اشکالی که ایشان میکنند وارد نیست.

رئیس - آقای ملك الشراء (اجازه)

ملك الشراء - اعتراض بنده مستقیماً راجع باین فصل نبود اعتراض بنده راجع به تشریفات است که نسبت بنمایندگان خارجه رفتار میشود و میل داهتم که دولت با اصلاح اینطور تشریفات موفق میشود این که یا يك شهر دوشهر برای نمایندگان خارجه کالسکه و مستقبیل میفرستد و پذیرائی های فوق العاده که در هیچ جای دنیا معمول نیست میکند و نسبت بنمایندگان ما هم در هیچ جای دنیا بعمل نیاید و شاید بآن تشریفات دنیا هم می خندند. از بین ببرند باین جهت بنده هم می خواهم موقعی پیدا کنم که این مطالب را عرض کنم و حالا هم اصراری ندارم که حتماً قبول شود

منتهی بنده عقیده خودم را راجع به لغو نبودن این قبیل تشریفات میخواستم عرض کنم

معاون وزارت خارجه - بنده در شور اول مرض مکرر که این تشریفات اساسش عهد نامه ترکان چای بوده وقتی عهدنامه ترکان چای ملغی گردید طبعاً آن تشریفات هم از بین می رود و وزارت خارجه مشغول تهیه تشریفات جدیدی است که موافق اصول و عادات بین المللی باشد و آن تشریفات جدید را به تمام سفارت خانه ها ابلاغ خواهد کرد.

رئیس - در فصل بیست و سیم دیگر معترضی نیست؟ فصل بیست و چهارم مطرح است آقای ملك الشراء (اجازه)

ملك الشراء - بنده مرضی ندارم و قانع

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی مخالفید؟

مخالفید؟

سردار معظم - بنده نسبت با اساس این فصل نظری ندارم و با اینکه سه ماه یا چهار ماه بعد از امضاء باید عهدنامه بتصویب مجلس برسد. در حال امروز روزی است که عهد نامه بتصویب مجلس برسد ولی بنده لازم میدانم که دولت يك دستور العمل کلی به مأمورین خود بدهد که قوانین مملکت خودشان را بهتر بشناسند و محترم بشمارند زیرا اعتبار عهدنامه فقط منوط بتصویب مجلس شورای ملی است و این اصل در قانون اساسی محرز است و امضای آقای مشاور الملك قادر نیست قانون اساسی را نقض کند من خواستم دولت را متذکر کنم که این عدم مراعات قانون را گوشزد نمایم و از مأمورین خود بازخواست کند.

رئیس - در فصل بیست و پنجم بیست و ششم معترض نیست. شور در فصول تمام شد. مذاکرات در کلیات است آقای سردار معظم

سردار معظم - بنده موافقم (اجازه)

رئیس - نسبت بکلیات مخالفی نیست؟ آقای ملك الشراء (اجازه)

ملك الشراء - با نهایت تأسف مجبورم مخالفت خودم را نسبت بکلیات عرض کنم بنده با اصل معاهده موافق بوده و هستم و در موقع شور اول در کلیات عرض کردم.

ولی اعتراضیکه بنده در بعضی از مواد داشتم مراسله وزیر مختار محترم بنده را قانع ننموده لذا در موقعی که در کلیات مذاکره می شود بنده مرضی - کنم که این معاهده موادی دارد که برای ما فوق العاده مضر است.

خیلی خوشوقت بودم اگر می توانستم مجلس شورای ملی و نمایندگان را موافق کنم و با موافقت دولت حاضر نماینده دولت سیادت را حاضر کنند که این معاهده بماند تا نماینده ما با دولت سیادت مذاکرات کند و بعد بآن رای داده شود.

لیکن از قراریکه شنیده ام دولت نتوانسته است این فرصت را تحصیل کند و بنا بر این لازم است عرض کنم که بنده با این معاهده و مواد آن موافق نیستم و نمی توانم رای بدهم.

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی (اجازه)

سردار معظم - آقای ملك الشراء در ضمن اظهار مخالفت نسبت به عهدنامه يك دلایل واضح و روشنی اقامه نفرمودند که بنده بتوانم در مقابل اظهار عقیده بکنم با وجود این هلت موافقت خود را با عهد نامه بطور مختصر بیان میکنم.

عهدنامه چه چیز است؟ عهدنامه سندی است که اساس روابط دو ملت را نسبت به هم دیگر منظم میکند بنا بر این اگر داخل حل این قضیه بشویم باید تصدیق کنیم دولت ایران و روس هر دو محتاج به هم دیگر هستند و با ملحوظ بودن این نظر باید روابط دوستانه بین طرفین تأمین شود.

روسیه محتاج بازار تجارتی است. چنانچه ما هم

محتاج به خرید اجناسی از روسیه هستیم. ما دو ملت همسایه هستیم که با یکدیگر روابط کامله داشته ایم بدما هم باید داشته باشیم.

پس اولین قراریکه ما بین ملت ایران و روس بسته میشود فقط باید از نقطه نظر محفوظ ماندن روابط مودت آمیز باشد و از این نقطه نظر بنده بدون تردید با این معاهده موافقم و گمان می کنم موافقت بنده از موافقت اتفاق نمایندگان نه تنها اتفاق نمایندگان بلکه از احساسات عموم ملت ایران حکایت کند زیرا ملت ایران که همیشه آرزو مند بوده است با کتفه ملل عالم دارای روابط دوستانه باشد البته با همسایه خودش هم آرزو مند است روابط دوستانه و دوستانه داشته باشد و این معاهده از آن نقطه نظر است که در آتیه احتیاجات و روابط دوستانه را بین طرفین تأمین می کند من خودم جزو معترضین چند نفرم از این عهدنامه بودم و لازم بود در ضمن این عهدنامه نظریات خود را بگویم و اظهار آرزو مندی کنم که احتیاجات ملی ما بیشتر تأمین شود و دولت ما هم حتماً اقداماتی که لازم بود کرد و در ضمن شور اول و دوم در بعضی مسائل که ممکن بود در آتیه تولید سوء تفاهم کند و یا روابط دوستانه را مکدر کند مذاکره شد با اطمینان و امیدواری که نمایندگان دولت موجود است البته روابط دوستانه بین طرفین برقرار خواهد شد و البته مذاکرات طرفین بیفرضانه خواهد بود و طرفین مساعدت خواهند کرد که احتیاجات یکدیگر را در نظر بگیرند و طرق بهتری و وسائل نیکوتری اتخاذ نمایند بنا بر این هیچ چیز مانع نمیشود که ما امروز با این عهدنامه بهمان ترتیب که هست موافقت کرده و با ما مور محترم دولت همسایه شمالی داخل مذاکره شده و با مساعدت او نواقصی را که بنظرمان میرسد مرتفع کنیم زیرا مانع الجمع نیست یعنی تصویب عهدنامه مستلزم مسدود شدن راه مذاکرات ما نخواهد بود و بعضی اینکه يك روح دوستی و مودت از طرفین موجود شد همیشه این روح دوستی و یگانگی طرفین را بطریق رضایت بخشی سوق میدهد که در نتیجه می توانند احتیاجات خود را رفع و منافع مشترک خود را حفظ کنند از این نقطه نظر است که بنده بتصویب این عهدنامه موافقم و اعتراضاتی را که در نظر داریم اگر در کفه ترازوی نهاد و در کفه دیگر ترازوی مواد عهدنامه را قرار دهیم پس باز دقت کامل خواهیم دید که کفه که شامل اشکالات و اعتراضات است آنقدر قوی و نیرومند و بعبارت اخیری شدید نیست که موازنه را در هم شکسته و بر کفه دیگر ترازو رجحان و تفوق داشته باشد.

رئیس - آقای آقا سید یعقوب موافقت یا مخالف؟

آقا سید یعقوب - يك توضیحی دارم **رئیس** - در کلیات موافقت یا مخالف؟ **آقا سید یعقوب** - باین شرط موافقم **رئیس** - یا باید موافق باشی یا مخالف **آقا سید یعقوب** - پس موافقم **رئیس** - آقای حاج شیخ اسدالله موافقت یا مخالف؟ **حاج شیخ اسدالله** - بلی موافقم

رئیس - آقای سید الملك چگونه؟ **سید الملك** - بلی بنده هم موافقم **رئیس** - آقای ارباب کیخسرو چگونه؟ **ارباب کیخسرو** - مجالاً اگر اجازه بفرمائید توضیحی از آقای مخبر محترم میخواهم بعد مخالف یا موافق بودنم معلوم خواهد شد.

ارباب کیخسرو - هیچ جای شبهه نیست که در اساس این عهدنامه هیچ کسی مخالف نیست و ما کاملاً میدانیم که بین دولت ایران و دولت روسیه حسن روابطی موجود است و اگر بعضی از نمایندگان بعضی نظریات دارند برای همین است که در این حسن روابط اختلالی پیدا نشود و سوء تعبیری در بعضی کلمات معاهده نشود. بدیهی است موافق آن پیشنهادی که کمیسیون خارجه کرده وقتی به عهدنامه رای گرفته می شود با استناد به مراسله نماینده مختار خواهد بود.

آقای مخبر محترم يك اشکالی نکردند و فرمودند که در اصل معاهده اگر بنامی شد اصلاحاتی بشود محض طول مدت خبلی آسان نبوده لیکن می خواهم از مخبر محترم سؤال بکنم. چون در این مراسله که نوشته شده و با استناد بآن باید باین معاهده رای بدهیم - چند کلمه کشدار هست و هیچ اشکال نداشت در صورتی که نویسنده مراسله در اینجا بود. ممکن بود از طرف دولت از ایشان تقاضا شود و آن کلمات کش دار اصلاح شود. اگر آن کلمات کش دار اصلاح شود بنده نمی توانم قانع شوم.

ارباب کیخسرو - اولاً اینجا نوشته شده است نسبت بملت ایران هیچ وقت سد غیر لازمی را در طریق ترقی و تعالی ایران در نظر نداشتند و بنده متأسفانه نمی توانم بفهمم یعنی آن قسمتی که بنده می فهمم معنی خوبی ندارد خوب است آقای مخبر محترم توضیح بدهند تا خوب بفهمم. و همچنین در جائی دیگر ذکر می کند (ببیل دولت ایران و بر طبق منافع روسیه) در صورتیکه ممکن است منافع روسیه بجائی برخورد که اصل مقصود را از بین ببرد.

دیگر اینکه در قسمت اخیر که نماینده مختار محترم روسیه و غیره وعده داده اند بعضی مواد عهدنامه را اصلاح فرمایند ما قانع می شویم و رای می دهیم اگر انشاء الله فردا موافقتی بین دولتین درباره این اصلاحات حاصل شد آنوقت آن اصلاحات بطور ضمیمه این معاهده خواهد شد. که این اعتبار این معاهده را بطوریکه امروز مجلس رای میدهد باقی بدارد

مخبر - نسبت بکلیات این عهد نامه آنچه باید مذاکره شود آقای سردار معظم خراسانی باینک بیانات روشن و خیلی واضحی بیان نموده و تقریباً با ذکر نظر به خودشان نظریه کمیسیون را هم ذکر کردند و باین ملاحظه زحمت بنده کمتر است ولیکن يك توضیحی از طرف آقای ارباب کیخسرو خواسته شده لازم است قابل توجه دانست بواسطه این توضیح رفع میشود تصور میکنم همین طور که در نظر گرفته شده مواد دیگر کلی را راجع باین معاهده تکرار می کنم که شاید در ضمن همین بیانات کلی که عرض می کنم جواب يك قسمت از فرمایشات و اعتراضات آقای ارباب کیخسرو

هم داده شود.

آقایان همیشه باید در نظر داشته باشند که يك معاهده همیشه بین دو طرف بسته می شود و طرفین متماثلین امضاء کنندگان معاهده پیوسته نظرشان بعضی منافع و مصالح خودشان است البته اگر يك کسی منتفی را منظور نداشته باشد هیچ وقت برای مذاکره در يك قرارداد یا يك عهدنامه داخل نمیشود. اصلاً چیزی که عهدنامه و قراردادها را ایجاد می کند منافی است که با فیما بین طرفین مشترک است و مستلزم مدون شدن عهدنامه میشود و با واسطه این است که منافع طرفین در يك مواردی با هم اصطکاک پیدا می کند و محتاج بآن هستند که رفع آن اشکالات را بوجوب عهدنامه نمایند. از آنطرف هم نباید فراموش کرد در مواقعی که ممکن است يك منافی بطور کلی با هم کاملاً موافقت نکنند و نتیجه که به اصلاح معمول اروپائیان (نه گوش آتی آن) بشبیت و مذاکرات سیاسی) گفته میشود حاصل نشود طرفین در بعضی قسمت های غیر اساسی يك گذشت هائی میکنند تا وقتی که بن آدم مشترک و فاعل برسد پس در این صورت اشکالاتی را که آقای ارباب کیخسرو نسبت بعبارت مراسله نماینده مختار روسیه بفرمایند (که بر طبق منافع روسیه) بنده تصور نمی کنم وارد باشد زیرا نماینده مختار محترم روسیه وقتی با ما داخل مذاکره می شود و با وعده و نوید میدهد که در يك تقاضاهائی با ما مساعدت کند هیچوقت نمی تواند منافع دولت خودش را از نظر محدودان کم بکند تصور کنید پس اگر ایشان منافع دولت متبوعه خود را از نظر دور نکنند مسلماً ایرادی برایشان متوجه و وارد نیست و البته ما هم اشکالاتی در اینجا نخواهیم داشت. زیرا مقصود ما این است که منافع دولت روس را مراعات کنیم چنانچه حاضر نیستیم بگزاریم ببنافعی مشروع خودمان تعدی شود.

اما راجع باستنادی که در کمیسیون خارجه به مراسله نماینده مختار کرده بنده این عبارت را تکرار میکنم که آقایان درست متوجه بشوند کمیسیون خارجه با ملاحظه بنکات معروضه پس از مذاکره با مقامات لازمه با موافقت هیئت دولت دارای این عقیده شده است که با استناد به مراسله نماینده مختار دولت روسیه که در جواب مراسله وزارت امور خارجه نوشته شده و عین آن باین رایورتر ضمیمه میشود و مجلس شورای ملی با اطمینان و وعده مندرجه در این مراسله عهدنامه منعقد بین دولت ایران و دولت روسیه را تصویب کند و مذاکراتی که در اطراف این قضیه در کمیسیون شد مطلب را کاملاً مکشوف نمود که در واقع این مراسله يك جزو لاینجذاری این عهدنامه است زیرا در این مراسله قسمت مهمی مربوط بمواد پنجم و ششم است و ماده پنج و شش بوجوب این مراسله توضیح شده اشکالات آقایان نمایندگان و اشکالاتی را که خود کمیسیون خارجه در شورا اول قابل توجه دانست بواسطه این توضیح رفع میشود تصور میکنم همین طور که در نظر گرفته شده مواد دیگر نیز با موافقت طرفین اصلاح شود و دیگر اینکه آقای ارباب کیخسرو نسبت به بعضی از عبارات دیگر

ملك الشراء - متأسفانه چون بنده خودم را در اقلیت می دانم لازم نمی دانم دلایل و براین خودم را خیلی زیاد و باین بسط و اطنابی عرض کنم البته آقایان که با اعتراض بنده و سایر رفقای که اقناع شده اند

این مراسله يك اعتراضاتی فرمودند آن اعتراضات را هم کمیسیون بهیچ نوع و وارد نمیداند زیرا اولاً تصدیق خواهد کرد فرمود در هر زمانی برای ادعای ممکن است يك جمله گفته شود که اگر عین آنرا بخواهند تحت الفاظی ترجمه بکنند شاید دور از مقصود شود و اینکه فرمودند نویسنده مراسله حاضر بود و کمیسیون هم حاضر بود و ممکن بود که عبارات را اصلاح کند مرض میکنم کمیسیون نسبت باین عبارت و این تعبیری که آقای ارباب کیخسرو قائل هستند اگر قابل بوده خود کمیسیون قبل از قبول کردن مراسله و به مجلس فرستادن آن توضیحاتی میخواستند و یقین دارم وزیر مختار محترم روسیه هم بدون هیچ مقصودی منظور معترض را بعمل می آوردند. زیرا ایشان هیچ وقت نخواسته اند يك سدی در مقابل استقلال ایران قائل شوند لزوم عدم لزوم در مسائل استقلال مملکتی وارد نیست و اما راجع به اصلاحات بعد که ذکر فرمودند چه صورت پیدا خواهد کرد البته این مسئله برای رای دادن باین عهدنامه هیچ اشکالی نخواهد بود برای اینکه نماینده های دولتی پس از آنکه توافق نظر در تغییر و اصلاح چند ماده حاصل کنند یا يك فصول جدیدی بتوانند فصول الحاقیه باین معاهده تهیه کرده و میفرستند و در همین مجلس همین طور که باین معاهده رای داده میشود به آن فصول الحاقیه هم رای داده میشود و با اینکه جدا گانه يك قراردادی منعقد میکنند و به مجلس شورای ملی می فرستند و تصویب می شود اینهم بهیچ نوع اشکالی ندارد. در خانه قبل از آنکه بجای خود موافقت کنیم خاطر محترم آقایان نمایندگان را گذشته از لزوم حفظ روابط حسنه و احتیاجات متقابل که در بین دولت همجوار حکمفرما است و آقایان دیگر بطور کافی مذاکره فرمودند می خواهم قدری خاطر آقایان را متذکر کنم و توصیه کنم که باید در موقع گرفتن يك تصمیم عده مهم کدر آتیه يك مملکت و ملت کاملاً می تواند مؤثر باشد باید خیلی دقیق شد و نبایستی هیچ وقت احساسات را ممدرك این قبیل امور هم قرارداد و نبایستی حقایق را در بر دارید هیچ وقت ملاحظه وحشت نداشت از اینکه پرده های استار را از مقابل آن حقایق برداشت و وضعیت راجه از نقطه نظر مقتضیات موجوده از نظر خود تشریح کرد و تصمیم لازم گرفت در این موقع که ما اینجا باین عهدنامه رای می دهیم یکی از مواقع مهم زندگانی مملکتی است و باید گذشته و آینده را در نظر آورده دقیق شویم و با نظر دور اندیشی اطراف را ملاحظه کرده و باینک هم بررسی رای دهیم و الا همانطور که آقای سردار معظم فرمودند تصور نمیکنم هیچ چیز ممکن باشد که بهتر از آن نشود برای او در دنیا فرض کرد بنا بر این ممکن است يك چیزهایی را که اصلاح آن هم ممکن است برای رد کردن و قبول نکردن يك چیزهای مشکل تر و بدتر تر قبول کرده و رای داد **رئیس** - آقای ملك الشراء (اجازه نطق)

ملك الشراء - متأسفانه چون بنده خودم را در اقلیت می دانم لازم نمی دانم دلایل و براین خودم را خیلی زیاد و باین بسط و اطنابی عرض کنم البته آقایان که با اعتراض بنده و سایر رفقای که اقناع شده اند

مراجعه کرده اند می دانند که مخالفت بنده با این مواد چیست ولی حضرت داور مغبّر محترم کمیسیون یک مذاکراتی فرمودند که جواب چند کلمه از آنها را مجبور عرض کنم. فرمودند که منافع باید مشترک باشد. البته تصدیق میکنم که بین دولتی که معاهده بسته میشود باید منافع مشترک باشد ولی در هر فصلی باید منافع مشترک باشد و زبانی برای طرفین متصور نباشد نه اینکه در بعضی از مواد ما در برخی دیگر طرف منتفع شود و در بعضی از مواد یک حق از ما ساقط شود و در بعضی دیگر یک گذشتی بما بشود. البته اگر اجازه دهند منظر یادتر عرض میکنم. بایستی عقیده و نظر بنده را راجع با اساس مخالفت استنباط فرمایند اگر بغواهییم اساس دوستی را یابرجا و مستقر بکنیم و اگر بغواهییم در آینده چنانچه در گذشته نزدیک با هم دوست بوده ایم دوست باشیم و با احساسات فوق - ماده گرم و با جبهه گشاده و با شادمانی نام حکومت مساوات را بریم و ماورین آن دولت را پذیرائی کنیم و این احساسات دوستانه کماکان استوار و پایدار بماند بهتر این است که حالا که این معاهده دوسه ماه بتعویق افتاده دوسه ماه دیگر هم بهمهلت بندهند و با ما موافقت کنند که این اندک سوء ظن و سوء نفسی که حتی خود نماینده معتره مختار بعضی از آن تصدیق دارند و مغبّر محترم هم اعتراف کردند بکنی رفع شود تا اینکه یک معاهده خوب و مزیزی بدون هیچ شائبه از مجلس بگذرد. بنده برای بقای آن صمیمیت مقتضی می دانم که این معاهده چندی بتأخیر افتد تا فرمایشات آقای مغبّر صورت خارجی پیدا کند و منافع مشترک در تمام فصول عهدنامه جریان پیدا کند. ولی بنده حالا متأسفانه آن منافع مشترک را در فصول جاری نمی بینم در بعضی از فصول و مواد دیگر بعضی از حقوق از ما سلب شده و بنده تصور نمیکنم موکلین من بمن اجازه داده باشند که بآید این اشکالات و یا مواجهت بقضایائی که یک قسمت از آنرا هم خود آقای مغبّر ذکر فرمودند باین معاهده رأی بدهیم آیا اینکه فرمودند با احساسات نمیشود کار کرد و این موقع یکی از مواقع مهم زندگانی سیاسی ایران است تصور میکنم اول کسیکه فریاد زد و گفت احساسات را نباید پیشرو عملیات قرار داد بنده بودم تمام آقایانی که با فکر من آشنا بودند می دانند که من می گفتم همیشه احساسات باید تابع فکر و عقل باشد نه اینکه عقل و فکر شخص تابع احساسات باشد اگر فرضاً بنده یک احساساتی را ابراز میکنم البته آن احساسات من لطیف و پاک است و تنها فکر من است که مرا بمخالفت با این عهدنامه وادار میکند و مرا محرک می شود و بن می گوید که اگر تمام نامالیات را هم ببینم مح ذلک خودم را حاضر میکنم برای رأی دادن بیک فتوایی که آنرا برای آن تبه مملکت نافع نمی بینم پس آن فکر بنده است نه احساسات بنده پس مهل دارم آقای مغبّر این اظهارات را پیش خود میگردند و اینجای نمی فرمودند که من تابع احساسات هستم

مخبر - نظرم به جنابعالی نبود
ملک الشعراء - اما اینکه فرمودند یکی از مواقع مهم زندگانی است البته تمام مواقع و تمام مساهات مهم است و چون این موقع مهم است خواستم عرض کنم

رئیس - آقای سلیمان میرزا (اجازه)

سلیمان میرزا - بنده موافقم

سردار معظم - بنده یک کلمه توضیح دارم

رئیس - نسبت به چه ؟

سردار معظم - عباراتی را که آقای ملک الشعراء فرمودند عبارت بنده را که عرض کردم در عهدنامه اتفاق حاصل است نقض کردند. بنده عرض کردم و حالا هم با جزئیات عرض میکنم که در تصدیق اساس عهدنامه عوم نمایندگان موافقت بلکه عوم ملت ایران هم همین عقیده را دارند.

رئیس - آقای سلیمان میرزا (اجازه نطق)

سلیمان میرزا - هر چند قبل از بنده آقایان دیگر مخصوصاً مغبّر کمیسیون نظریات کمیسیون را کاملاً بیان فرمودند و برای بنده دیگر موقعی باقی نمی گذارد ولی مح ذلک کلیه چون آقای ملک الشعراء یک اشکالاتی فرمودند و در مجلس هم باید موافق و مخالف یکی پس از دیگری صحبت کنند بنده هم که جزو موافقین هستم چند کلمه در جواب آقای ملک الشعراء اساس موافقت خودم بیان می کنم اولاً اگر معاهده را بطور کلی در نظر بگیریم و فصول و مواد آن را بسنجیم گمان می کنم اتفاق با اکثریت رفقای مجلس بنده نسبت بآن موافق باشند بعد از آنکه در شور کلی رأی گرفته شد معلوم خواهد شد که حدس بنده صحیح است یا خیر ؟ زیرا همه می دانند این عهدنامه بغیر اصلاح ملت و دولت ایران است و یک قدمی است برای پیشرفت و ترقی و اساس روابط دوستانه و صمیمانه برای دولت همجواری زیرا شاید با ترتیبات سابق حکومت روسیه هیچوقت ملت ایران موافق نبوده و با اینکه با ملت روسیه اگر چه در مسئله ظلم و تعدیات حکومت تزاری موافق بودند مع هذا چون می بایستی با دولت روسیه معاهده نماید در آنوقت ملت ایران حاضر نبود ولی امروز امیدواری بلکه یقین کامل حاصل است که در آن تبه اشخاصی که اساس عقیده شان باندازه آزاد است که قطع نامهائی مثل نوشتجات چیچرین و تروتسکی در دنیا منتشر می کنند و حقوق مسلمه تمام ملل دنیا را تصدیق می کنند هیچ مقصودی غیر از کار کردن و راحت

عمومی ندارند و اساس زندگانی را بر روی کار و آزادی قرار دادند معقلاً در آن تبه هم اسباب مزاحمت و صدمه وارد آوردن نخواهند بود و آن استفاده هائی را که از سابق مشهود میشد نسبت به مسایه آزادی خواه خودشان مجری نتوانند داشت چنانچه در شور اول عرض کردم اگر یک سوء تفاهاتی یا یک عبارتهائی باشد که بفرمایش آقای ارباب کیخسرو کشدار باشد آنرا ممکن است در آن تبه اصلاح کنند و با ما موافقت بکنند زیرا که اساس مملکت روسیه بر آزادی تام و مطلق است و حاضر نیست که به مسایه خودش احجافات کرده و یا یک ترتیبیاتی که برخلاف اصول مسلمه امروزی دنیا است رفتار نماید شاید در شور اول در مجلس در ماده پنج و شش خیلی تصورات میشد و آن ماده بسط و تفسیر زیادی بیدامی نمود در کمیسیون هم اشاره به همان اظهارات شد ولیکن بعد که هیئت دولت بنمایند معتره روسیه مراجعه کرد ملاحظه فرمودند که توضیحاتی که راجع بماده پنج و شش داده شده است کاملاً آن سوء تفاهات و ابهامات مرتفع گردید و همچنین در سایر مواد که گفتگو میشد وعده صریح داده اند که در آن تبه داخل یک مذاکراتی شوند و بالاخره آنرا مطابق آرزوی دولت ایران و منافع روسیه تصفیه نمایند و بقول یک نفر شخص رسمی دولت مسایه و با آن اساسی که حکومت آزادی خواه روسیه دارد نمیتوان گفت که در ظرف یک مدت قلیلی پیشنهادهائی مطابق میل و آرزوی همه ما از طرف دولت خواهد آمد و رفع سوء تفاهم خواهد شد ولی انصافاً ملاحظه فرمائید آقای ملک الشعراء پیشنهاد فرمودند یک کمیسویی از طرف دولت تعیین شده و بسکوبرود و داخل مذاکرات شود در حالیکه یک معاهده که اساس روابط دولت است ده ماه است گذشته و در خود معاهده ذکر شده که بعد از سه ماه رسمیت پیدا کند.

راست است در این موضوع تصور شده ولی با آن ترتیب که همه مسبوقید افتتاح مجلس را بتعویق انداختند بعد از افتتاح هم بواسطه اشتغالات داخلی مجلس و اعتبار نامه ها مجلس فرصت نداشته است داخل مذاکره هود حالا بعد از دو ماه تعویق امروز که ما داخل مذاکره هستیم مسلماً با این ترتیبات مسافرت و مخاربات اگر بغواهییم یک هیئتی را بسکوبرستیم تا در آنجا مذاکره کنند و مراجعت نمایند شاید دوسه ماه دیگر وقت لازم داشته باشد در این صورت باز بتأخیر خواهد افتاد پس گمان می کنم مهم تر باشد این مسئله را امشب خاتمه بدهیم و در ضمن بواسطه مکتوبی که رسیده سفارت بما وعده داده که اقدامات مطلوبی بنماید آنوقت همانطور که آقای ملک الشعراء فرمودند اگر دولت بتواند یک هیئتی را بفرستد دستورالعملهای تازه بآن هیئت می دهند در آنجا مذاکره می نمایند و بهمان آرزویی که آقای ملک الشعراء دارند و همه ما هم با ایشان موافق هستیم موفق خواهیم شد مسئله خاتمه خواهد پذیرفت و بنده بعقیده شخص خودم منتفع آنرا برای خودمان بیشتر از آن احتمالاتی که سایرین تصور می کنند می دانم و کاملاً موافقم و اولین قدمی می دانم که برای اساس روابط دو دولت برداشته شده و امیدوارم

که سایر قدمهای دیگر هم گذراین معاهده ذکر شده و موقوف بقراردادهای دیگری است برداشته شود و همینطور بعضی مواد که مورد اعتراض واقع شده در مدت قلیلی اصلاح شود و رفع اتهامات و سوء تفاهات بشود و ضمناً آنکه اینجای مطرح خواهد شد همان نظر که امشب در عهدنامه رأی داده می شود حتی اشخاصی هم که با آن مواد اظهار مخالفت می کنند و می فرمایند با اساس معاهده کاملاً موافق هستیم با اتفاق کلمه تصدیق فرمایند.

رئیس - مذاکرات در کلیات کافی است؟ (جمعی گفتند کافی است)

رئیس - باید نسبت به پیشنهاد دولت رأی بگیریم ولی قبل از رأی گرفتن پیشنهادی از طرف آقای حائری زاده رسیده قرائت میشود و رأی میگیریم آقای تدین پیشنهاد مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند

چون بعضی مواد عهدنامه اصولاً مخالف مراسم ملت ایران است و علاوه با مملکت حکومت کارگران روسیه کاملاً منافی است و بنده معتقدم که حکومت فعلی روسیه حاضر است عهدنامه را موافق مملکت خود و مراسم ملت ایران اصلاح نماید علی هذا بنده پیشنهاد می کنم که آقایان نمایندگان بعد از مراجعه بسکوبرود ختم مذاکرات عقیده خود را اظهار دارند و رأی داده شود.

رئیس - در واقع پیشنهاد تعویق است توضیحی دارید فرمائید

حائری زاده - مقصود همان است که مذاکره هود و آن مواد اصلاح شود

رئیس - رأی کمیسیون در باب این پیشنهاد چیست ؟

مخبر - کمیسیون خارجه این پیشنهاد را رد می کند.

رئیس - باید رأی بگیریم به قابل توجه بودن این پیشنهاد آقایانی که این پیشنهاد را قابل توجه میدانند قیام فرمایند.

عده قلیلی قیام نمودند

رئیس - رد شد کمیسیون خارجه از بنده تقاضا می کند قبل از اینکه رأی داده شود چند دقیقه تنفس شود.

در این موقع آقایان نمایندگان برای تنفس از مجلس خارج و پس از نیم ساعت مجدداً تشکیل گردید.

رئیس - باید نسبت بعهد نامه رأی بگیریم پیشنهادی از طرف دولت و پیشنهاد دیگری از طرف آقای سردار معظم رسیده است هر دو قرائت میشود

قبلاً پیشنهاد هیئت دولت قرائت میشود

آقای تدین پیشنهاد مزبور را بمضمون ذیل قرائت نمودند

نظر بلزوم انعقاد عهدنامه دولتی بین دولت علیه و دولت جمهوری روسیه وزارت امور خارجه ماده قانونی ذیل را پیشنهاد مینماید.

رئیس - پیشنهاد آقای سردار معظم قرائت می شود.

(بمضمون ذیل قرائت شد)

بنده پیشنهاد می کنم که ماده واحد اینطور نوشته شود:

مجلس شورای ملی باستناد امراسله ۱۶۰۰ مورخه ۲۰ قوس ۱۳۰۰ شمسی که از طرف نماینده مختار دولت شوروی روسیه بوزیر امور خارجه ایران نوشته است اجازه می دهد که عهدنامه دوستی منعقد بین نمایندگان دولت علیه ایران و دولت جمهوری شوروی روسیه را که شامل بیست و شش فصل و ضمیمه باین ماده می باشد مبادله نماید سردار معظم

رئیس - آقای مستشار السلطنه (اجازه)

مستشار السلطنه - بنده میخواستم تذکر بدهم و به بینم شرحی که آقای مشیرالدوله فرمودند

رئیس - عرض کردم بعد از تصویب عهدنامه رأی گرفته میشود

مستشار السلطنه - ممکن است در ضمن پیشنهاد آقای سردار معظم اسمی هم از آن برده شود

رئیس - خیر. آقای حاج شیخ اسدالله (اجازه)

حاج شیخ اسدالله - نظر بنده این بود که باین پیشنهاد امراسله که از طرف نماینده معتره دولت روسیه نوشته شده است ضمیمه بشود که با در نظر گرفتن آن امراسله توضیحی که نسبت بفصل پنج و شش داده شده است مجلس معاهده را تصویب میکند ولی آقای سردار معظم پیشنهاد فرمودند و بنده موافقم

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی (اجازه)

سردار معظم - پیشنهاد بنده چندان محتاج بتوضیح نیست که مفصلاً عرض کنم معلوم است مجلس شورای ملی وعده ای از نمایندگان در باره از مواد نظریاتی داشته ولی در ضمن مذاکرات از طرف نماینده مختار روسیه توضیحاتی داده شد و نسبت باصلاح پاره مواد وعده هائی دادند و مجلس شورای ملی مسلماً با در نظر گرفتن آن امراسله این عهدنامه را تصویب میکند بنابراین لازم است در ماده واحد که دولت پیشنهاد کرده اشاره و تصریح شود که مجلس شورای ملی با استناد بآن امراسله رأی می دهد نکته دیگری کمی خواهم عرض کنم این است که در آن امراسله کلماتی بود که توجه آقایان را جلب میکرد و البته آقای رئیس الوزراء توضیحات خواهند داد آن اشکال هم مرتفع شد و علاوه اختلافی که فرمول بنده با فرمول دولت دارد این است که در پیشنهاد نوشته شد و در مجلس شورای ملی عهدنامه را تصویب میکنند و حال آنکه این یک تصویب عهدنامه نیست و باید نوشته شود، مجلس شورای ملی بدولت اجازه می دهد که عهدنامه را مبادله کند حالا نمیدانم آیا دولت و آقای وزیر امور خارجه باین نظر موافقت یا خیر ؟ اگر موافق باشند دیگر پیشنهاد بنده محتاج برای خاص نخواهد بود اگر دولت قبول کند آن ماده اصلاح میشود و بآن رأی می دهیم

رئیس الوزراء - لازم است عرض می کنم که دولت هم پیشنهاد آقای مشیرالدوله را کاملاً تصدیق میکند و قبل از اینکه در مجلس شورای ملی مذاکره شود دولت این مطلب را اعلام کرد و در چندین قبل هم بطلان امتیاز خوشنایار را در مجلس عرض کردم

رئیس - رأی میگیریم باین قطع نامه آقایانیکه تصویب می کنند قیام فرمایند

(عوم نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای سلیمان میرزا از آقای وزیر معارف راجع بحقوق معلمین ششوالی دارند (خطاب با آقای وزیر معارف) برای جواب حاضر هستید ؟

رئیس الوزراء - چون وقتی دولت این ماده را پیشنهاد کرده بود این امراسله نرسیده بود حالا که امراسله آقای نماینده مختار روسیه رسیده دولت هم پیشنهاد آقای سردار معظم را قبول می کند نکته دیگری که می خواهم متذکر شوم این است که آقای ارباب کیخسرو فرمودند در امراسله نماینده مختار روسیه یک لفظی است که خوب است طور دیگر نوشته شود من نظر بحسن نبیتی که از نماینده مختار روسیه سراغ داشتم و میدانستم که از روی کمال حسن نیت و احساسات خیر خواهانه این امراسله را نوشته اند می خواستم با ایشان مذاکره کنم که این کلمه سد غیر لازم را بردارند و خوشبختانه قبل از آقای سردار معظم مذاکراتی فرموده اند و نماینده مختار قبول کرده اند لفظ سد غیر لازم را بردارند لهذا لازم دانستم بر عرض آقایان نمایندگان برسانم که بهیچ وجه سوء تفاهمی پیش نخواهد آمد و از روی کمال حسن نیت آقای وزیر مختار با وعده داده اند

رئیس - حذف این عبارت یادداشت میشود و بعد از آنکه عهدنامه رأی داده شد با حذف این عبارت بدولت اعلام خواهد شد گفته شد صحیح است آقای آقا شیخ ابراهیم زنجانی

شیخ ابراهیم زنجانی - بعقیده من لفظ نظر گرفتن را مبدل باستناد نمایند بهتر است

رئیس - گویا چندان تفاوتی ندارد پیشنهاد مجدداً قرائت میشود و رأی میگیریم

(مجدداً بمضمون فوق قرائت شد)

رئیس - چون لفظ در نظر گرفتن چندان سلیس نیست لفظ استناد نوشته شود بهتر است

سردار معظم - فرقی نمیکند

رئیس - رأی می گیریم بماده واحد با همان ترتیبی که قرائت شد با تبدیل لفظ در نظر گرفتن باستناد آقایانی که تصویب میکنند قیام فرمایند (اکثر نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد حالا موقع اخذ رأی به پیشنهاد آقای مشیرالدوله است آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند

این بنده پیشنهاد می کنم که مجلس شورای ملی بقطع نامه ذیل رأی دهد چون امتیاز خوشنایار بجهت اینکه مزاحل قانونی را طی نکرده کان لم یکن است لهذا واضح است که فصل سیزده عهدنامه بین ایران و روسیه شامل آن نباشد مشیرالدوله

رئیس الوزراء - لازم است عرض می کنم که دولت هم پیشنهاد آقای مشیرالدوله را کاملاً تصدیق میکند و قبل از اینکه در مجلس شورای ملی مذاکره شود دولت این مطلب را اعلام کرد و در چندین قبل هم بطلان امتیاز خوشنایار را در مجلس عرض کردم

رئیس - رأی میگیریم باین قطع نامه آقایانیکه تصویب می کنند قیام فرمایند

(عوم نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد آقای سلیمان میرزا از آقای وزیر معارف راجع بحقوق معلمین ششوالی دارند (خطاب با آقای وزیر معارف) برای جواب حاضر هستید ؟

وزیر بهاری - برای جلسه آینده جواب عرض میشود.

رئیس - آقای منتصر الملک از آقای وزیر امور خارجه راجع بقونسولگری بغداد سؤال دارند.

وزیر امور خارجه - بفرمائید.

منتصر الملک - بقرار اطلاعاتی کرسیده است

از چند ماه قبل فیما بین مأمور تذکره بغداد وقونسول ژنرال آنجا اختلافاتی پیدا شده است و شاید بدرجه همان اختلافات سفارت اسلامبول باشد که ذکر آن بی مناسبت است و گمان میکنم آقای وزیر امور خارجه بی اطلاع نباشند و این مسئله مسلم است که عراق عرب و مخصوصاً قونسول ژنرال آنجا خیلی اهمیت دارد و همیشه دولت در نظر داشته است مأمور آنجا با اهمیت و حیثیت باشد و از قراریکه شنیده شده است مأمور تذکره آنجا یک رفتاری کرده که به حیثیت قونسول ژنرال برخوردی نمیدانم آقای وزیر امور خارجه در اینموضوع چه اقدامی کرده اند آیا خیال دارند باین اوضاع خاتمه دهند یا خیر.

وزیر امور خارجه - سابقاً یک راپورتی بوزارت خارجه در این باب رسیده بود و مخصوصاً کارگذار کرمانشاهان را مأمور کردیم که برود و در آنجا تحقیق نماید مشارالیه بغداد رفت و عملیات و تمام مسائل را کاملاً تحقیق کرد و راپورت ایشان رسیده است و تا اندازه رفتار مأمور تذکره معلوم گردیده و البته وزارت امور خارجه در تصفیه امور آنجا اقدام فوری خواهد کرد.

رئیس - آقای سدیدالملک از آقای وزیر است و تلگراف سؤالی دارند.

سدیدالملک - خواستم از آقای وزیر است و تلگراف سؤال کنم که این شهرمائی که برای تاریخ بست یا کت می زنند یکی در آن نقطه که باحکمت می دهند می زنند و یکی در موقع ورود بدبختانه نه کسانی که اینجایا کت را می گیرند می فهمند چه تاریخی است و نه موقع دادن.

زیرا تاریخ این یا کتھا موافق تاریخ مملکت ما نیست وقتی فهمیدند باید مدتی معطل بمانند و با تاریخ خودمان مقایسه کنند. خواستم عرض کنم در مملکتی که خودش تاریخ دارد و علت اینکه تاریخ شمسی را معمول نمی دارند چیست؟

وزیر پرست و تلگراف - جواب در جلسه آتیہ عرض خواهم کرد.

رئیس - آقای فهیم الملک راجع بانتخابات آذربایجان سؤالی دارند.

فهیم الملک - در اینموضوع سابقاً بنده از آقای رئیس الوزراء سؤال کردم لیکن حالا پس از اطلاعاتی که رسیده است لازم میدانم باز راجع به آن سؤال کنم.

یک سال قبل از اینکه مجلس افتتاح شود مذاکره در انتخابات آذربایجان بود و همیشه در صدد رفع اشکالات بودند و حالا شش هفت ماه است حکم مجلس مفتوح شده و از روز اول نظر مجلس این بود که زودتر نمایندگان آذربایجان در مجلس حاضر شوند و نمایندگان حاضر در هر موقع علاقه فوق-

العاده تودشانرا باینمطلب اظهار می نموده اند و از قرار معلوم دوسیه انتخابات آذربایجان رسیده ولی متأسفانه هنوز معلوم نیست ترتیب انتخابات آذربایجان بکجا رسیده و چه وقت ما موفق خواهیم شد این رفتای خودمان را در مجلس ببینیم و گمان می کنم بیش از شش ماه تویق مقتضی نباشد هنوز هم معلوم نیست کی حاضر می شوند.

ما از رؤساء و اعضاء کمیسیونها خواهش میکنیم که یکسری دوسه روز تمام وقتشانرا صرف این کار کنند که زودتر نمایندگان آذربایجان به مرکز برسند.

رئیس - دولت بهیچوجه از تأکید در سرعت جریان انتخابات آذربایجان کوتاهی نکرده متنتی وضعیت آذربایجان طوری بوده که موجب تأخیر شده.

علاوهها باز تأکید میشود که بزودی امر انتخابات آذربایجان خاتمه پیدا کند همین قدر که وضعیت رو بهبودی کندارد دیگر صنایع و عیایقی در بین نخواهد بود.

رئیس - چون یک قسمت از ایراد آقای فهیم الملک راجع بدوسیه ها بود دوسیهها سه روز بیشتر نیست رسیده و پررروز بکمیسیون فرستاده شده ممکن است چندروز تأمل فرمائید اگر ملاحظه فرمودید تأخیر می شود آنوقت می توانید مجدداً سؤال فرمائید و اعضاء کمیسیون را خبر کرده اند که در ظرف فردا و پس فردا جلسه نموده و رسیدگی نمایند. آقای آقا سید یعقوب (اجازه)

آقا سید یعقوب - بنده چون عضو کمیسیون تحقیق انتخابات آذربایجان هستم میخواستم جواب آقای فهیم الملک را بدهم که جواب ایشانرا فرمودید دیگر عرض ندارم.

رئیس - آقای سلیمان میرزا (اجازه)

سلیمان میرزا - انشاءالله روز دوشنبه کمیسیون تشکیل خواهد شد و بدوسیه هائی که تازه رسیده مراجعه شده نتیجه بعرض مجلس خواهد رسید. اما خود بنده می خواهم مسئله دیگری را یاد آوری کنم و راجع بتمام اعتبارنامهها که در مجلس شورای ملی باقی مانده که دوسه فقره راپورت رسیده و چند فقره دیگر در شعبات مانده.

یک روزی بنده بیکي از آقایان عرض کردم که ما حق رد و یا قبول یک اعتبارنامه را داریم حق توقیف کردن حقوق موکلین را نداریم مثلاً دو اعتبار نامه اهلای تهران نسبت بدونفر از وکلای آنها توقیف شده مجلس باید آن دو نماینده را یا قبول یا رد کند.

اگر رد کند باید اهلای تهران وکیل دیگری انتخاب نمایند و اگر قبول کند آنوقت آن دو نفر وکیل در روی صندلی خود جلوس کرده و بحقوق موکلین خود رسیدگی میکنند.

برای مثال انتخابات تهران را عرض کردم همین طور نسبت بسایر جاها شاید بعضی اعتبارنامه ها در

شعبات مانده و خیلی طول کشیده بنده تقاضا میکنم رفتای مجلس ما زودتر راپورت های خودشان را به مجلس بدهند که نه تنها تکلیف وکیل بلکه حقوق موکلین نیز محفوظ شود.

رئیس - راپورتی که حاضر باشد و به هیئت رئیسه آمده باشد فقط یکی راجع با آقای مخبر السلطنه است و دیگری راجع با اعتبارنامه آقای آقا سیدضیاء الدین است که ابتداء فرستادند و بعد پس گرفتند

سردار همت - سیدضیاء الدین این وکیل نیست **رئیس** - فقط راپورتی کرسیده راجع بمخبر السلطنه است و ملاحظاتی که خودتان بهتر میدانید از بنده تقاضا کردند قرائت نشود باین جهت قرائت نشد ولی اگر مجلس مایل باشد در جلسه آتیہ جزو دستور خواهد شد

سلیمان میرزا - بنده مقصودم راجع باعتبار نامه آقای مخبر السلطنه نبود شاید در اینموضوع بعضی نظریاتی باشد و از نقطه نظر حفظ منافع مملکتی مقتضی باشد راپورت راجع بایشان برای این است که یک نقطه مهم مملکت یک قدری عقب نیفتد بنده یک مسئله بطور کلی راجع بمهم اعتبارنامهها عرض کردم از جمله یک اعتبار نامه دیگری راجع بیکي از نمایندگان طهران است که هنوز بمجلس نیامده سایر اعتبار نامه ها هم همین طور بنده عقیده ام این است که مجلس نمیتواند و بلاوه شاید همان طور که آقای فهیم الملک اظهار کردند مناسب هم نباشد اعتبار نامه یک وکیل را خیلی طول دهند و موازق نظام تایک ماه بعد از افتتاح مجلس باید رسیدگی بشود. بنابر این تقاضا می کنم اعتبار نامه هائی که تا حالا در شعبات مانده تکلیف آنها را قیاً با اعتبارنامه معلوم کنند که تکلیف موکلین معلوم شود اگر آن شخص وکیل انتخابش درست نبوده و رد شود دیگر دیگر انتخاب نمایند و اگر هم قبول نشود در هر حال موکلین تکلیف خودشان را بفهمند

راجع براپورتهائی که در شعبات باقی مانده آقایان رؤسای شعب جواب میدهند راجع به هیئت رئیسه نیست اما اینکه فرمودند دو سه فقره راپورت حاضر است بطوریکه عرض کردم راپورت دیگری نرسیده است و هر وقت رسید قرائت میشود و امیدواریم همانطور که تقاضا شد شعبات زودتر تشکیل شود و راپورتهای موقوفه راجع بمجلس تقدیم نمایند آقای آقا سید یعقوب (اجازه)

آقا سید یعقوب - چون هیئت دولت هم تشریف دارند بنده میخواهم از مجلس تقاضا کنم چندروز قبل کمیسیون عرایض راپورتی بمجلس داده و قرائت شد اگر مصلحت است آن راپورت را به هیئت دولت بدهند که تکلیفی معین شود و جواب صاحبان آن عرایض داده شود و هر طرز ممکن است تکلیف کمیسیون عرایض معین شود

رئیس - این در صورتی است که تقاضا شود جزو دستور باشد همچو تقاضائی نشده است جلسه آتیہ دوز سه شنبه بیست و هشتم قوس و دستور آن شور اول در قرارداد مجمع اتفاق ملل خواهد بود و اگر

از اوایسی هم که بکمیسیون ارجاع شده است حاضر شود جزو دستور همانروز خواهد بود مخالفی نیست (اظهاری نشد)

مجلس تقریباً دو ساعت از شب گذشته ختم شد

جلسه ۴۹

صورت مشروح مجلس - یوم ۳ شنبه ۲۸ قوس سنه یکهزار و سیصد مطابق بیستم ربیع الثانی سنه یکهزار و سیصد و چهل

مجلس یکساعت قبل از غروب در تحت ریاست آقای مؤتمن الملک تشکیل گردید

(صورت مجلس یوم پنجشنبه بیست و سوم قوس را آقای تدین قرائت نمودند)

رئیس - آقای سردار معظم (اجازه)

سردار معظم - در مقدمه صورت مجلس نوشته شده است که بنده و آقای آقا سید یعقوب تقاضا کرده ایم که اسامی ولایات و صاحبان تلگرافات واصله در مجلس قرائت و هم از طرف مجلس جواب مغایره شود قسمت اول را بنده تقاضا نکرده بودم فقط تقاضای بنده این بود که جواب تلگرافات مغایره شود

رئیس - اصلاح میشود یک قسمت دیگری هم بایند اصلاح شود و آن این است که آقای رئیس الوزراء راجع بعطف یک عباراتی که در مراسله سفیر روس نوشته شده بود استنادشان فقط باین نبود که آقای سردار معظم با نماینده مختار روسیه مذاکره کرده بودند بلکه بعد از آنکه ایشان مذاکراتی کرده بودند خود سفیر هم با آقای وزیر امور خارجه شفاهاً مذاکراتی کرده و حذف آنرا قبول نموده بودند این عبارت هم تصحیح میشود. آقای امین الشریعه

(اجازه)

امین الشریعه - آقای آصف الممالک مرخص هستند در صورت مجلس جزو غائبین بدون اجازه نوشته اند

رئیس - اصلاح میشود: آقای زنجانی (اجازه)

آقای شیخ ابراهیم - بنده در صورت مجلس عرضی ندارم.

رئیس - شاهزاده سلیمان میرزا (اجازه)

سلیمان میرزا - گمان می کنم آقای وزیر معارف جواب بنده را بهفته آتیہ وعده داده اند به جلسه آتیہ

رئیس - اینهم اصلاح میشود. آقای فتح الدوله (اجازه)

فتح الدوله - بنده هم مرخص بوده ام و مخصوصاً آنکسی هم که آمد اطلاع داد که مجلس دائر است گفتم بنده مرخص و مرا غایب بدون اجازه نوشته اند **رئیس** - چون اطلاع نداده بودید اینطور نوشته شده است

فتح الدوله - بنده اطلاع داده بودم **رئیس** - تصحیح میشود. دیگر اعتراضی نیست؟